

THEORETICAL FOUNDATIONS OF PEDAGOGY AND EDUCATION

Collective monograph

ISBN 978-1-63972-068-2

DOI 10.46299/ISG.2021.MONO.PED.III

BOSTON(USA)-2021

ISBN - 978-1-63972-068-2

DOI- 10.46299/ISG.2021.MONO.PED.III

*Theoretical foundations of
pedagogy and education*

Collective monograph

Boston 2021

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

ISBN - 978-1-63972-068-2

DOI - 10.46299/ISG.2021.MONO.PED.III

Authors - Жантукеев С.К., Бекбосынова Ж.С., Идрисова Л.С., Исмаил О.Р., Hritchenko T., Loiuk O., Kadenko D., Ohrimenko Z., Voronina H., Грузевич Т., Мірошніченко В., Котова А., Савченко Н., Сердюк В., Шамаєва Ю., Беляєва О., Кучерова О., Стратан-Артишкова Т.Б., Терлецька Ю., Ворун Н., Ногоракха N., Ivanova N., Saliu V., Storonska N. Гура О., Зубцова Ю., Gurtova T., Popomarev S., Osinchuk V., Nezgoda S., Bulatov O., Kolyukh O., Polska I., Kopovalova I., Кириченко М., Остряньська О., Сіданіч І., Кифенко А., Голян Х., Вовк С., Косінська Н., Радіонова Л., Козирєва Н., Сакун А., Сакун І., Семенишина І., Совкова Т., Сук О., Холодова О., Ярмач Т., Шинкаренко В., Майданенко С., Тарабасова Л., Швидун Л., Кульбач Л., Varantsova I., Milko N., Denisenko N., Yurchenko O., Topbaşoğlu E.K., Yakushko K., Кравець К., Миронюк Л., Bashavets N., Horlov A., Zakhozhai Z., Романів Л., Пішак О., Хань Ч., Куруч А., Посохов В., Парфанович І., Volotnikova A., Zaitseva G., Pushkarova Y. Honcharuk V., Lopushan T., Nikolaeva S., Chernysh V., Piven V., Stoliar S., Trembitska O., Klimenko T. Umbetova M., Umbetov A. Азарова Л., Пустовіт Т., Радомська Л., Горчинська Л., Бодик О., Щира В., Федорова Ю., Букатова О.М., Венгловська О., Комар О., Дячук П., Роєнко Л., Лантух І.В., Гульбс О.А., Лантух В.В., Кобець О.В., Балабанова К.В., Попова О., Лесик А., Тимченко А., Сулейманова Е., Дерпак Ю., Мороз Г., Видиборець С., Федорова О.В.

REVIEWERS

Kazachiner Olena - Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Human Health, Rehabilitation and Special Psychology, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda.

Published by Primedia eLaunch

<https://primediaelaunch.com/>

Text Copyright © 2021 by the International Science Group(isg-konf.com) and authors.

Illustrations © 2021 by the International Science Group and authors.

Cover design: International Science Group(isg-konf.com). ©

Cover art: International Science Group(isg-konf.com). ©

All rights reserved. Printed in the United States of America. No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required.

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe and Ukraine. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science.

The recommended citation for this publication is:

Theoretical foundations of pedagogy and education: collective monograph / Hritchenko T., Loiuk O., – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2021. 994 p. Available at : DOI - 10.46299/ISG.2021.MONO.PED.III

TABLE OF CONTENTS

1. CORRECTIONAL PEDAGOGY		
1.1	Жанतिकеев С.К. ¹ , Бекбосынова Ж.С. ¹ , Идрисова Л.С. ¹ , Исмаил О.Р. ¹ ИГРОВЫЕ ЗАНЯТИЯ ПРИ НАРУШЕНИЯХ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ¹ Университет «Туран-Астана», г.Нур-Султан, Республика Казахстан	15
2. EDUCATION		
2.1	Hritchenko T. ¹ , Loiuk O. ¹ FORMATION AND DEVELOPMENT OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN'S SCIENTIFIC CONCEPTS ON THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE "I EXPLORE THE WORLD" ¹ Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University	29
2.2	Kadenko D. ¹ НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ ¹ Educational and Scientific Institute of Public Management and Public Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv (National Academy for Public Administration under the President of Ukraine)	45
2.3	Ohrimenko Z. ¹ , Voronina H. ¹ CAREER GUIDANCE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE: DEVELOPMENT, CHALLENGES AND SOLUTIONS ¹ Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, st. M. Berlinskoho	56
2.4	Грузевич Т. ¹ , Мірошніченко В. ² УРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИХОВНИХ КОНЦЕПЦІЙ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ¹ вчитель англійської мови Хмельницької гімназії № 1 імені Володимира Красицького, м. Хмельницький, Україна ² Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна	66

2.5	<p>Котова А.¹, Савченко Н.¹, Сердюк В.¹, Шамаєва Ю.¹, Беляєва О.⁵</p> <p>ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ</p> <p>¹ Кафедра англійської мови, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна</p> <p>⁵ Кафедра методики та практики викладання іноземної мови, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна</p>	76
2.6	<p>Кучерова О.¹</p> <p>СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КАНАДІ</p> <p>¹ кафедра англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна</p>	90
2.7	<p>Стратан-Артишкова Т.Б.¹</p> <p>ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ</p> <p>¹ професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка</p>	105
2.8	<p>Терлецька Ю.¹</p> <p>ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД</p> <p>¹ Department of Pedagogy and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University</p>	139
2.9	<p>Терлецька Ю.¹</p> <p>ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ</p> <p>¹ Department of Pedagogy and Innovative Education, Lviv Polytechnic National University</p>	173
3.	GENERAL AND PRE-SCHOOL PEDAGOGY	
3.1	<p>Ворын Н.¹</p> <p>ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ СПІВПРАЦІ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ</p> <p>¹ Department of Theory and Methods of Preschool and Special Education, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University</p>	205

3.2	Horopakha N. ¹ , Ivanova N. ² METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN ¹ Department of Preschool Pedagogy and Psychology and Special Education, Rivne State University for the Humanities ² Faculty of Preschool Education and Music Arts of the Lutsk Pedagogical College of the Volyn Regional Council.	227
3.3	Salii V. ¹ , Storonska N. ¹ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ¹ Department of Folk Musical Instruments and Vocals, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University	237
3.4	Гура О. ¹ , Зубцова Ю. ² ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СУБ'ЄКТ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ¹ Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності, Запорізький національний університет ² Кафедра дошкільної та початкової освіти, Запорізький національний університет	247
4.	INNOVATION IN EDUCATION	
4.1	Gurtova T. ¹ , Ponomarev S. ¹ , Osinchuk V. ¹ , Nezgoda S. ¹ , Bulatov O. ¹ MODERNIZATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL APPROACHES IN TRAINING OF PERSONNEL FROM PHYSICAL CULTURE ON THE BASIS OF ACADEMIC MOBILITY ¹ Department of physical education, Lviv Polytechnic National University	263
4.2	Kolyukh O. ¹ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ГЕНДЕРНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ В ДЕТСКОМ ДОМЕ В УСЛОВИЯХ КАРАНТИНА ¹ Higher School of Pedagogy, Pavlodar Pedagogical University	270
4.3	Polska I. ¹ , Konovalova I. ¹ MODERN HIGHER MUSICOLOGICAL EDUCATION (PHD) IN UKRAINE: TRADITIONS AND INNOVATIONS ¹ Department of the Theory and History of Music, Kharkiv State Academy of Culture	291

4.4	Кириченко М. ¹ , Остряньська О. ¹ , Сіданіч І. ¹ РОЗБУДОВА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ¹ Державний заклад вищої освіти "Університет менеджменту освіти" Національної академії педагогічних наук України	299
4.5	Кифенко А. ¹ , Голян Х. ¹ , Вовк С. ² КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА ¹ Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ ² Дитяча музична школа № 1 ³ імені М.І. Глінки, м. Київ	317
4.6	Косінська Н. ¹ МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНО-ОБРАЗНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ¹ викладач сольного співу Фахового коледжу "Універсум" Київського університету імені Бориса Грінченка	328
4.7	Радіонова Л. ¹ , Козирєва Н. ¹ ІННОВАЦІЙНО-ВИПЕРЕДЖАЛЬНА СИСТЕМА ОСВІТИ ДЛЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ¹ кафедра філософії і політології, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова	342
4.8	Сакун А. ¹ , Сакун І. ² РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У РАМКАХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПІВПРАЦІ ШКОЛИ ТА УНІВЕРСИТЕТУ ¹ Херсонський державний аграрно-економічний університет ² Херсонський загальноосвітній навчально-виховний комплекс № 48 Херсонської міської ради	393
4.9	Семенишина І. ¹ ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ – ЦЕ ОСНОВНИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО ¹ Кафедра математики, інформатики та академічного письма Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»	400

4.10	Совкова Т. ¹ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННЯ ФІЗИКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ¹ Кафедра фізики, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, Україна	408
4.10.1	ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	408
4.10.2	ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ	413
4.10.3	СПЕЦИФІКА ТА ЗАВДАННЯ МЕТОДУ CASE-STUDY ПРИ НАВЧАННІ ФІЗИКИ В ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО	415
4.10.4	ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ АСОЦІАТИВНОГО НАВЧАННЯ	419
4.10.5	ТЕХНОЛОГІЇ МЕНТАЛЬНИХ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ КАРТ	428
4.10.6	ВІРТУАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ТА ЙОГО РОЛЬ І МІСЦЕ В НАВЧАННІ ФІЗИКИ	437
4.10.7	ТЕХНОЛОГІЯ ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ (FLIPPED LEARNING)	442
4.11	Сук О. ¹ , Холодова О. ¹ , Ярмак Т. ¹ АКАДЕМІЧНА ЕТИКА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ ОСВІТИ ¹ Харківський національний автомобільно-дорожній університет	446
4.12	Шинкаренко В. ¹ , Майданенко С. ¹ , Тарабасова Л. ¹ , Швидун Л. ¹ , Кульбач Л. ¹ ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОЇ МОБІЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ¹ Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»	453

5. PHILOLOGY AND LINGUISTICS		
5.1	<p>Barantsova I.¹, Milko N.², Denisenko N.², Yurchenko O.³</p> <p>LANGUAGE AS THE MANIFESTATION OF CULTURE</p> <p>¹ Department of Methods of Teaching Germanic Languages, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University</p> <p>² Department of Germanic Philology, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University</p> <p>³ Department of Ukrainian Language, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University</p>	460
5.2	<p>Topbaşoğlu E.K.¹</p> <p>RUS DİLİ DİZGESİNDE ÖZNE (ПОДЛЕЖАЮЩЕЕ) VE EYLEMCİ (СУБЪЕКТ) MODELLERİ</p> <p>¹ Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye</p>	467
5.3	<p>Yakushko K.¹</p> <p>THE DEVELOPMENT OF FUTURE AGROBIOLOGISTS' FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE SKILLS</p> <p>¹ Department of English for Technical and Agrobiological Specialities, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine</p>	475
5.4	<p>Кравець К.¹</p> <p>КРЕОЛІЗАЦІЯ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ У СФЕРІ КОСМЕТОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ЯПОНСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)</p> <p>¹ Кафедра японської філології, Київський національний лінгвістичний університет</p>	539
5.5	<p>Миронюк Л.¹</p> <p>ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СПІВІСНУВАННЯ ЛЮДИНИ Й ПРИРОДИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЙ Л. КОСТЕНКО)</p> <p>¹ кафедра українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка», Україна</p>	546

6. PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS		
6.1	<p>Bashavets N.¹</p> <p>THE CHALLENGE OF IMPROVING THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAM "PHYSICAL CULTURE AND SPORTS" OF PERSONS OF THE SECOND (MASTER'S) LEVEL OF HIGHER EDUCATION IN SPECIALTY 017 PHYSICAL CULTURE AND SPORTS</p> <p>¹ professor of the department of theories and methods of physical culture and sports of the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical K.D. Ushinsky University"</p>	553
6.2	<p>Horlov A.¹</p> <p>ДІАГНОСТИКА АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ЮНАКІВ-СПРИНТЕРІВ ДО СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВАНТАЖЕНЬ В ПІДГОТОВЧИХ ПЕРІОДАХ РІЧНОГО ЦИКЛУ ТРЕНУВАННЯ НА ЕТАПАХ БАГАТОРІЧНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ</p> <p>¹ Department of social-humanitarian disciplines, Kharkiv national university of arts of the name of I. P. Kotlayrevskogo</p>	590
6.2.1.1	ДИНАМІКА ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ РУХОВОЇ ФУНКЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ ВІДНОВНИХ МІКРОЦИКЛІВ ПІДГОТОВЧИХ ПЕРІОДІВ У ЮНАКІВ-СПРИНТЕРІВ 14-15 РОКІВ	592
6.2.1.1.2	ЗМІНИ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РУХОВІЙ ФУНКЦІЇ У ЮНАКІВ-СПРИНТЕРІВ МОЛОДШОЇ ВІКОВОЇ ГРУПИ	497
6.2.1.1.3	УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЮНАКІВ-СПРИНТЕРІВ УЧБОВО-ТРЕНУВАЛЬНОЇ ГРУПИ 3-4 РОКУ НАВЧАННЯ	601
6.2.1.2	ПОКАЗНИКИ РУХОВОЇ ФУНКЦІЇ І ЇХ ДИНАМІКА В ПРОЦЕСІ ВІДНОВНИХ МІКРОЦИКЛІВ ПІДГОТОВЧИХ ПЕРІОДІВ ЮНИХ БІГУНІВ НА КОРОТКІ ДИСТАНЦІЇ 16-17 РОКІВ	603
6.2.1.2.1	ЗМІНИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РУХОВОЇ ФУНКЦІЇ У ЮНАКІВ-СПРИНТЕРІВ СТАРШОЇ ВІКОВОЇ ГРУПИ	604

6.2.1.2.2	ЗМІНИ ФІЗІОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РУХОВОЇ ФУНКЦІЇ У ЮНАКІВ-СПРИНТЕРІВ 16-17 РОКІВ	607
6.2.1.2.3	УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЮНАКІВ-СПРИНТЕРІВ ГРУПИ СПОРТИВНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	610
6.3	Zakhozhai Z. ¹ SPORT DEVELOPMENT IN EASTERN GALICIA (THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY –BEGINNING OF THE XX CENTURY) ¹ Department of philosophy and history V. I. Vernadsky Taurida National University, Kyiv	618
6.4	Романів Л. ¹ , Пішак О. ¹ ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ¹ Чернівецький національний університет ім.Ю.Федьковича	626
6.5	Хань Ч. ¹ СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ СПОРТИВНИХ ДІСЦИПЛІН В КНР ¹ факультет фізичної культури та спорту Лішуйського університету, пров. Чжецзян, КНР	640
7.	SOCIAL PEDAGOGY	
7.1	Куруч А. ¹ , Посохов В. ¹ РОЛЬ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ У ВЕТЕРАНСЬКИХ ЦЕНТРАХ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕІНТЕГРАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ ¹ Національна академія Національної гвардії України Харків, Україна	652
7.2	Парфанович І. ¹ ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ РИЗИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРЯННЯ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ¹ кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	659

8.	THEORY, PRACTICE AND TEACHING METHODS	
8.1	<p>Bolotnikova A.¹, Zaitseva G.¹, Pushkarova Y.¹</p> <p>APPLICATION OF MODERN TEACHING METHODS IN DISTANCE EDUCATION</p> <p>¹ Department of Analytical, Physical and Colloid Chemistry, Bogomolets National Medical University</p>	666
8.2	<p>Honcharuk V.¹, Lopushan T.¹</p> <p>MORAL AND ETHICAL IMPERATIVES OF FAMILY EDUCATION OF UKRAINIANS IN THE WORKS OF UKRAINIAN WRITERS OF THE LATE XIX - EARLY XX CENTURY</p> <p>¹ Department of Ukrainian Studies and Relevant Teaching Methodologies, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University</p>	681
8.3	<p>Nikolaeva S.¹, Chernysh V.¹</p> <p>TRAINING FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY WRITING A SCIENTIFIC ARTICLE</p> <p>¹ Kyiv National Linguistic University, Department of pedagogy, methods of teaching foreign languages and information and communication technologies</p>	696
8.4	<p>Piven V.¹</p> <p>DEVELOPMENT OF AVIATION ENGLISH SKILLS IN DISTANCE LEARNING</p> <p>¹ Foreign Languages Department Flight Academy of National Aviation University of Ukraine, Kropyvnytskyi, Ukraine</p>	705
8.5	<p>Stoliar S.¹, Trembitska O.², Klimenko T.²</p> <p>TECHNIQUE OF DEVELOPMENT AND TEACHING A SUBJECT MATTER AT THE HIGHER SCHOOL</p> <p>¹ Department of Plant Protection, Polissia National University, Ukraine ² Department of Soil Science and Agriculture, Polissia National University, Ukraine</p>	712
8.6	<p>Umbetova M.¹, Umbetov A.²</p> <p>STRUCTURE OF DEVELOPMENT OF CONSTRUCTIVE SKILLS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS THROUGH COLLABORATIVE LEARNING</p> <p>¹ Faculty of pedagogy and psychology, Astana International University ² Faculty of Natural Sciences and informatization, Arkalyk Pedagogical Institute</p>	727

8.7	<p>Азарова Л.¹, Пустовіт Т.¹, Радомська Л.¹, Горчинська Л.¹</p> <p>СИСТЕМА МЕТОДІВ І ВПРАВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ</p> <p>¹ Кафедра мовознавства, Вінницький національний технічний університет</p>	735
8.8	<p>Бодик О.¹, Щира В.¹, Федорова Ю.²</p> <p>АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ЕЛЕМЕНТИ ДЛЯ УСПІШНОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ</p> <p>¹ Кафедра англійської філології, Маріупольський державний університет</p> <p>² Кафедра англійської мови та методики її викладання, Херсонський державний університет</p>	745
8.9	<p>Букатова О.М.¹</p> <p>ФОРМУВАННЯ ПОЛІПРЕДМЕТНИХ НАВЧАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЦІЇ ПРЕДМЕТІВ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ</p> <p>¹ Ізмаїльський державний гуманітарний університет</p>	779
8.10	<p>Венгловська О.¹</p> <p>ФОРМУВАННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ</p> <p>¹ Кафедра педагогіки та психології, Київський університет імені Бориса Грінченка</p>	789
8.11	<p>Комар О.¹, Дячук П.², Роєнко Л.¹</p> <p>ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <p>¹ кафедра фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Умань, Україна</p> <p>² кафедра теорії початкового навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини</p>	797
8.12	<p>Лантух І.В.¹, Гульбс О.А.², Лантух В.В.³, Кобець О.В.², Балабанова К.В.⁵</p> <p>ПРОБЛЕМА МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ НАДІЙНОСТІ У НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ ПІДПРИЄМЦІВ</p> <p>¹ Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна</p> <p>² Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини</p> <p>³ Українська інженерно-педагогічна академія</p> <p>⁴ Національний аерокосмічний університет ім. М.Є.Жуковського</p>	833

structure for organizing feedback. Moreover, “flipped” classrooms have been proposed as a solution to many problems associated with distance learning or blended learning. Indeed, this type of lessons will provide an opportunity for active learning and student participation in a variety of practical activities such as individual assignments, discussions, debates, workshops and problem solving. Through the proposed lesson model, the teacher can offer more personalized guidance and interaction with each student. This method helps to prevent gaps in the material, provides a better understanding of the subject and, accordingly, higher productivity. Furthermore, the structure of the elective course is presented, which optimally ensures the effectiveness of education of students. The example of teaching the elective course "Fundamentals of Chemical Metrology" for students of the Faculty of Pharmacy distance learning shows that distance learning, as a forced measure in the pandemic COVID-19, is an effective tool, as evidenced by the results of the session.

8.2 Moral and ethical imperatives of family education of ukrainians in the works of ukrainian writers of the late XIX - early XX century

Проблема родинного виховання є надзвичайно актуальною для українського суспільства загалом та окремої людини зокрема, адже саме сім'я сприяє первинному пізнанню і засвоєнню норм моралі та етики, формуванню характеру, розвитку волі та почуттів. Сформовані в родині морально-етичні імперативи визначають поведінку молодої людини, рівень її духовної культури, впливають на процес її професійного самовизначення та самореалізації.

Сучасна криза соціально-політичної і економічної сфер в Україні призводить до відчуження молодих людей від споконвічних морально-етичних норм і вимог, підштовхує їх до здійснення неправильних кроків на шляху самореалізації.

Морально-етичні імперативи українського родинного виховання склалися упродовж тривалого історичного періоду й знаходяться в центрі уваги педагогів, психологів, культурологів, українознавців, філософів, батьків і вчителів. Проблеми здійснення морально-духовного розвитку дитини в сім'ї ґрунтовно розкриває Г. Авдіянц [553], роблячи невтішний висновок про те, що сучасний стан суспільства провокує кризу в родині, веде до нівелювання її найважливішої виховної функції. Сучасні негативні тенденції в українському суспільстві не сприяють моральному становленню та духовному розвитку молодого покоління, що зрештою приводить до проявів морально-етичної незрілості у дорослому житті, а також до наростання соціальної нестабільності, політичної дезорієнтації, деморалізації значної частини суспільства.

Наше дослідження є вкрай необхідним ще й тому, що деякі сучасні наукові розвідки доводять певну втрату сім'єю своїх одвічних традиційних позицій. Автори цих публікацій переконані, що безшлюбність і бездітність, які згідно з українською традицією вважалися трагедією людини, насправді належать до переваг, тому що самотній людині легше виживати у технізованому й урбанізованому суспільстві. Цінність індивідуальності стає вищою, ніж цінність

співтовариства. Якщо сім'я в історичному аспекті традиційно була гарантією соціальної безпеки, то сьогодні з'являються інші інституції, які у цій царині можуть її замінити (страхові компанії, фонди, товариства тощо). Відповідно до цього у суспільстві все частіше лунають заклики до свободи від сімейних уз, пропагуються безшлюбність і бездітність, пропонуються альтернативи традиційній сім'ї тощо. Зрозуміло, що такі заклики не можуть позитивно впливати на процес збереження й утвердження традиційних родинних імперативів, зокрема морально-етичних.

Важливе місце у висвітленні структури, складу, функцій та способу утворення українських сімей кінця XIX – початку XX століття займають праці таких етнографів та істориків, як: Л. Артюх, М. Грушевського, В. Горленка, Ю. Гошко, П. Єфименка, О. Кравець, В. Наулка, В. Охрімовича, А. Пономарьова, Р. Чмелика та ін. Дослідниками окреслені характерні риси сімейного побуту українців; визначені особливості та специфічні риси різних типів сімей; здійснений аналіз функцій української сім'ї та її структури; простежена еволюція української сім'ї та вплив на неї соціально-економічних, політичних, національних і релігійних чинників.

Активно працювали над вивченням інституту сім'ї, дали конкретні настанови щодо врахування у процесі родинно-сімейного виховання кращих морально-етичних цінностей українські педагоги і психологи, зокрема: Т. Алексеєнко, М. Боришевський, А. Вихрущ, О. Вишневський, О. Докуніна, К. Журба, Г. Кришталь, В. Міляєва, Т. Пантюк, Т. Руденко, М. Савчин, Н. Скотна, М. Стельмахович, І. Сіданіч, О. Сухомлинська, М. Чепіль та ін.. Велике значення інституту дитинства в традиційній культурі українців, у моральному розвитку дитини в селянській сім'ї досліджували М. Дерлиця, Н. Заглада, Д. Лепкий, Марко Грушевський та ін. Науковці доводять, що основу морально-етичного виховання дітей у родині становили загальнолюдські імперативи та християнські цінності.

Насамперед з'ясуємо сутність понять «імперативи», «цінності», розкриємо зміст морально-етичного виховання й виокремимо головні морально-етичні імперативи родинного виховання.

За словником української мови [2, т.4], імператив – це беззастережна, категорична вимога; веління, наказ; за словником іншомовних слів [555], імператів (від лат. *imperativus* – владний) – веління, настійна вимога; категоричний імператив – в ідеалістичній етиці німецького філософа І. Канта безумовне моральне веління, яке нібито притаманне розуму, є вічним і незмінним і покладене в основу моралі, імператив (в філософії) – безумовне моральне веління; категоричний імператив Канта – загальний усеохоплюючий моральний закон, внутрішньо притаманний кожній людині [556]. За І. Кантом, існує єдиний фундаментальний моральний принцип: чинити так, аби завжди розглядати інших людей як цілі, а не як засоби. Цей принцип є імперативом (командою), і він є категоричним (застосовується без винятків, у всіх випадках, місцях і обставинах). Він є класичним прикладом етичних теорій, систем моралі, що зосереджуються радше на істинному характері поведінки (і намірах особи), аніж на наслідках цих дій.

Філософську теорію моралі та її цінностей значно збагатили зарубіжні та вітчизняні філософи. І. Кант першим звернувся до поняття цінностей, розрізняючи сферу природного буття, підпорядкованого необхідності, й царині моральності; стверджував, що у сфері моралі і релігії зосереджуються кінцеві цілі життя. Подальшого розвитку концепція цінностей набула у вченнях неокантіанців. За теорією В. Віндельбанда, найвищими людськими цінностями є істина, благо, краса і святість. Він наголошує, що цінність – це не реальність, це ідеал, носієм якої виступає наша свідомість [557, с.316].

Мораль і етику, загальнолюдські цінності у рамках християнського світогляду розглядали такі філософи, як Е. Берк, Тейяр де Шарден, М. Шелер. Е. Берк відстоював традиційні цінності добра, шляхетності, справедливості та правди [557, с.53]. На думку Тейяра де Шардена, еволюцію людини визначає не лише технічний і науковий прогрес, а й значно більше – прогрес духовний [557,

с.53]. М. Шелер вважав, що цінності можна досягнути тільки через переживання. До актів переживання цінностей він відносить співчуття, любов, ненависть. Бог для нього – це вища цінність, а любов до Бога – вища форма любові. На його думку, людині слід розвивати в собі духовне начало з тим, щоб досягнути царства вічних цінностей [558, с.23]. На переконання вченого, високоморальною є та людина, котра розуміє важливість християнських цінностей у своєму житті. Він розрізняв чотири групи цінностей: гедоністичні, вітальні, духовні (естетичні, етичні, епістемологічні) та релігійні, досягнення яких відбувається не раціональним шляхом, а на підставі інтуїції [557, с.53].

Сутність понять «цінності», «моральні цінності» розтлумачено у педагогічній, психологічній та філософській літературі. За словами Л. Чупрія, цінності – це ідеї, норми, процеси, відносини матеріального й духовного порядку, які мають об'єктивну позитивну значимість і здатні задовольнити певні потреби людей. Він вважає, що воістину мудрою є та людина, яка, пройшовши великий життєвий шлях, побудувала цілісну картину світу, в основі якої лежить глибинне розуміння сутності явищ та процесів світу, що витікає із системи високих морально-етичних цінностей [558, с.23-24].

В. Шапар зазначає, що кожній людині властива індивідуальна, специфічна ієрархія особистісних цінностей, яка служить сполучною ланкою між духовною культурою суспільства і духовним світом особистості, між буттям спільним та індивідуальним [557, с.707]. Такої ж думки дотримувався В. Лісовий: цінності відіграють провідну роль в об'єднанні індивідів для спільних, колективних дій; є важливими у забезпеченні основи для єднання людей у нації, цивілізації чи навіть людства [557, с.707].

Отже, цінності виступають регулятором вчинків людини у її діяльності, в основі яких лежить моральна значущість, і суттєво впливають на суспільне життя.

Виховний ідеал в українській сім'ї формувався протягом усієї історії українського народу. Цей ідеал викристалізувався у формі ставлення в народі до сім'ї і праці, особливостях засвоєння, збереження й розвитку духовної культури,

вияву громадянських почуттів, дотримання обов'язку, захисту прав і свобод українського народу. Безперечно, досягнення цього ідеалу на практиці залежало від багатьох чинників – державного устрою, світогляду як окремого індивіда, так і суспільства в цілому, моралі та релігії, рівня розвитку культури, національних властивостей тощо.

В сучасних умовах на виховний ідеал має орієнтуватися державна політика, сім'я, освітні заклади, суспільство. Виховний ідеал української нації знаходить своє відображення не тільки в традиціях і звичаях народу, фольклорі, художній літературі, а й у національних освітніх та виховних системах. У виховному ідеалі таїться дух нації. Адже нація зберігається там, де її дух, традиції, інтереси визнаються пріоритетними, і захищається всіма засобами, аж до крайніх. Підтвердженням цьому є приклади усієї світової історії.

Виховний ідеал в українській родині творився віками і за традицією сьогодні має переходити від старших поколінь до молодших, що його доповнять і вдосконалять. Він знаходиться в одному ряду з досягненнями інших цивілізованих народів. Це підтверджує спільність розвитку української сім'ї, її педагогіки і загальноєвропейського процесу. Адже здобутки одного народу на великому європейському просторі швидко ставали надбанням інших народів. Свідченням цього є те, що педагогічні системи Я. Коменського, Ж. Руссо, Й. Песталоцці, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського впевнено знаходили своїх прихильників і послідовників серед усіх народів Європи.

Зрозуміло, що значні зміни в житті українського народу на початку ХХ ст. призвели до змін у системі виховних орієнтацій, моральних і духовних цінностей. Ці зміни супроводжувалися боротьбою різних педагогічних теорій і позначені багатьма втратами кращих якостей української родини та викривленнями менталітету українця. Отож сьогодні у нашому поступу вперед важко переоцінити значення народних традицій. Відмова від них означала б відмову від своєї національності. Завдяки народній культурі, традиціям зберігається і розвивається культура й освіта сучасних поколінь, національна мова, без якої неможливе існування й самої нації, зберігаються звичаї, здобутки

мистецької творчості, формується світогляд, народні ідеали, – все те, що творить обличчя народу, вирізняє його з-поміж інших. Виховний ідеал людини – це те найкраще, що створив український народ силою свого творчого генія, у ході віковичної боротьби за своє існування, економічний, культурний і духовний розвиток. Г. Ващенко виділив такі основи виховного ідеалу: національні фізичні і психічні особливості народу; усвідомлення народом свого призначення; християнство і загальноєвропейська культура; висока мораль, чистота і світлість душі; вище, божественне, одухотворене начало; служіння Україні, своєму краю як сенс життя людини; національна свідомість, почуття єдності з усією українською спільнотою; патріотична, здорова, національна гордість, національна гідність, любов до інших народів [559].

Виховний ідеал українця за Г. Ващенком складають християнські добродієвості, він має такий узагальнений вигляд: віра, надія, любов, правдивість, твердість у своїй вірі; уміння долати сумніви, зовнішні спокуси; християнський оптимізм, бадьорість; уміння зносити невдачі, нещастя, страждання; душевний спокій і радість; уважне ставлення до інших; піклування про ближніх, розуміння своїх хиб та провин, уміння їх виправляти; уміння боротися зі злом, шанувати батька і матір, не бути рабом своїх тілесних пристрастей, багатства і суєтної слави, бути лагідним і доброзичливим, стримуватися від заздрощів, гордощів і честолюбства, бути чесним і правдивим, не красти і не вбивати, співчувати ближнім, допомагати хворим, убогим, ув'язненим; прощати образи, не мститися, боротися зі злом, особливо, якщо воно поширюється в суспільстві [559]. Виховання в традиції християнської моралі – це система формування духовності, де мають бути віра, знання, містичний досвід, моральний кодекс. Воно орієнтує на виховання ідеалу благочестивої людини, яка чітко виконує всі встановлені Богом заповіді і правила в поєднанні з духовною піднесеністю й постійним чеканням, готовністю постати перед божественним Суддею. Педагогічний ідеал – духовний розвиток людини, дитини, розкриття в неї містичного досвіду. Він постає як позасоціальний і позачасовий, всезагальний і звертається до соціуму тоді, коли потрібно

продемонструвати негативні складові внутрішнього світу людини (пороки, недоліки, гріхи), за допомогою яких відбувається рух до ідеалу й ідеального. У християнській моралі більше, ніж у будь-якій іншій теорії, моральність, чесноти пов'язані з текстами, з розповіданням історій особливих, повчально-священних, імперативних [560, с.111-112]. Виходячи із вищеописаних концептуальних положень і наших узагальнень, робимо висновок про необхідність культивування в українській родині таких морально-етичних імперативів, як:

- вияву любові та поваги до своїх батьків, готовності їм допомагати;
- шанування культу предків, який становить основу народних традицій і звичаїв;
- сформованості національної свідомості і самосвідомості, любові до рідної землі і народу;
- розуміння і відчуття духовної єдності поколінь, ролі жінки-матері / чоловіка-батька в її забезпеченні;
- сформованості високої мовної культури, усвідомлення мови як енергетичної субстанції;
- шанобливого ставлення до історії, культури, звичаїв, традицій свого народу й народів світу;
- усвідомлення власної національної гідності, честі, внутрішньої свободи;
- високої духовної культури особистості, сформованого світогляду, розуміння законів розвитку природи, суспільства;
- дотримання принципів народної і вселюдської моралі: правдивості, справедливості, доброти, працелюбності, гуманного ставлення до людини і довкілля;
- негативного ставлення до проявів безвідповідальності в праці і безгосподарності, утриманства і лінощів, крадіжок суспільної і приватної власності та варварського ставлення до природних багатств;
- високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості; негативного ставлення до потворного, вміння відрізнити красиве від потворного в мистецтві, побуті, поведінці, зовнішньому вигляді;

- екологічної культури особистості, гармонії її відносин із природою; відчуття відповідальності за природу як національну і вселюдську цінність;
- спроможності розвивати пізнавальну активність і культуру розумової праці;
- уміння міжособистісного спілкування, культури спілкування, гуманізму, колективізму, товарищкості, доброзичливості, взаємопідтримки, чесності, організованості і дисциплінованості, чемності й порядності.

Відтак родинне виховання є могутнім джерелом формування світогляду, національного духу, світовідчуття і світорозуміння, високої моральності, трудової підготовки, громадянського змужніння, глибоких людських почуттів, любові до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, пошани до рідної мови, історії, культури. Найголовнішими морально-етичними рисами українця є лагідність, щирість, доброта, доброзичливість, гостинність, працьовитість, а ще прагнення до свободи, правди та захисту свого роду і Батьківщини.

Специфіка формування уявлень про засади національного родинного виховання в українському літературному просторі багато в чому завдячує ситуації модерного націєтворення, що позначилася на соціальних і культурних процесах Європи XIX століття. Конечну мету цієї місії української інтелігенції врешті артикулював Іван Франко, як потребу «витворити з величезної етнічної спільноти українського народу українську націю, суспільний культурний організм, здатний до самостійного культурного і політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла, та притім податний на присвоювання собі в найширшій мірі і в найшвидшій темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятися...» [561, с.71]

Для українців цей процес ускладнювався ситуацією занепаду давніх національних громадянських інституцій на користь загальноімперським та неможливістю їх відродження в умовах постійних утисків з боку метрополії. С. Єскельчик, аналізуючи прикметні риси патріотично орієнтованого «українофільства», зауважує, що неможливість легальної політичної і навіть

культурної роботи на ниві національній привела до того, що «...простір національних і опозиційних жестів обмежувався власним домом патріота чи патріотки, його чи її одягом, стравами, напоями, зачісками, вусами й аркушем паперу, на якому можна було написати оповідання з народного життя і потім прочитати його в колі найближчих друзів або надрукувати під псевдонімом в Австро-Угорщині» [562, с.20]. Ці реалії змушували українську освічену спільноту зосередити свої зусилля на етнографічних та фольклорних студіях, питаннях просвіти, а також процесі, названому Еріком Гобсбаумом [563] «винайденням традиції», який включав у себе ритуалізацію окремих аспектів народного побуту та історичного минулого.

Слід зауважити, що на початку ХІХ століття становище української літератури переважно визначалося тією обставиною, що її творцями виступали українські за походженням дрібні провінційні дворяни, священники, урядовці, про яких М. Зеров зауважив, що «вся ця дрібна провінційна публіка живе переважно духовою справою російської журнальної лектури <...>, але не задовольняється нею цілком і для повного вдоволення естетичного переходить на «неочищений слог», народну говірку, таку природну й мальовничу і під її пером. Анекдот з народного життя, п'єса з сільського побуту, романс українською мовою складений, ефектна приказка, історичний спогад становлять живу естетичну потребу цієї громади, один з аксесуарів її побуту, оздобу коротких провінціальних сезонів, що припадають на ярмаркові тижні та на час дворянських виборів, розвагу хутірських з'їздів, храмових та іменинних свят» [564, с.101]. Однак таке судження, яке було висловлене більш ніж через століття і явно спрямоване на розв'язання проблем модерного часу має досить дражливі моменти. Звісно, період розвитку української літератури, який М. Петров у своїх досить спірних з погляду сьогодення «Нарисах історії української літератури ХІХ століття» називає «українським псевдокласицизмом», позначений домінуванням в ній «низьких» жанрів, досить нечисленних текстів комедійного характеру, вершинним досягненням серед яких стає «Енеїда» Івана Котляревського. Попри наявність у ній яскравих елементів українського

побутописання, інтерес до принципів народної родинної моралі у ній відсутній. Український антураж стає засобом бурлеску, саме через неприпустимість для освічених любителів «неочищеного слога», можливості розкриття і обговорення ним проблем моралі. Звідси неоднозначність сприйняття «Енеїди» українськими національними і культурними діячами ХІХ століття.

Натомість сентименталізм з його посиленою увагою до простої людини сприяв ширшому залученню морально-етичної проблематики в український літературний простір. Чи не найвиразніше в цьому контексті виділяються імперативи родинних взаємин батьків і дітей в сентиментальних повістях та оповіданнях Григорія Квітки-Основ'яненка. Артикульовані письменником моральні імперативи визначили цілий ряд літературних канонів, які залишалися абсолютними і непорушними в читацькому середовищі патріотично налаштованого українства. Звісно, насамперед започаткований «Марусею» канон найяскравіше виявляється в образі головної героїні твору. Він надзвичайно збалансований: зовнішня краса стає виявом глибинної внутрішньої гармонії і цілісності духовного світу героїні. Опис зовнішності Марусі залишається орієнтиром для творення портретних дівочих образів українськими письменниками не лише в класичній літературі, але й в текстах, позначених стилістикою соцреалізму, наприклад, коли мова йде про героїнь романів Михайла Стельмаха: Олени («Правда і кривда»), Оксани, Мирослави («Чотири броди»), Ярини («Дума про тебе»). Водночас, зовсім не випадково його домінування намагається зруйнувати у своєму першому оповіданні «Сила і краса» Володимир Винниченко. Зовнішність його героїні Мотрі виписана як повна антитеза Марусі: «То була краса, що викохується тільки на Україні, але не така, як малюють деякі з наших письменників. Не було в неї ні «губок, як пуп'янок, червоних, як добре намисто», ні «підборіддя, як горішок», ні «щок, як повна рожа», і сама вона не «вилискувалась, як маківка на городі». Чорна, без лиску, товста коса; невисокий, трохи випуклий лоб; ніс тонкий, рівний, з живими ніздрями; свіжі, наче дитячі губи, що якимось мило загинались на кінцях; легка смага на матових, наче мармурових щоках і великі, надзвичайно великі, з

довгими віями, темно-сірі очі, з яких, здавалось, дивлячись, наче лилося якесь тихе, м'яке, ласкаве світло, – то була й уся краса сієї дівчини» [565, с.23]. Це не просто іронія супроти старої традиції, але й бунт В. Винниченка загалом супроти ідеалізації народного характеру в народовському каноні. На цих обставинах більш детально ми вже зупинялися, аналізуючи спроби подолання рустикального дискурсу Володимиром Винниченком [566]. Ще далі у формуванні образу «анти-Марусі» письменник рухається в драмі «Молода кров», в якій пародіюються шаблони старої української мелодрами. Традиційна романтична трагедійність образу зведеної паничем дівчини-покритки замінюється іронічним змалюванням наївності інтелігенції, котра сама виробила на основі романтичної традиції сюжет про ідеальну душу богоданого народу. Героїня п'єси сільська покритка Ївга власне виступає антиподом вже закоріненого в літературну традицію типажу жертви панських забаганок. Швидше вона є втіленням тверезого селянського глузду і практицизму, уміння вдало маніпулювати Антосем, за допомогою педалювання стереотипів, в полоні яких він знаходиться.

Поряд з акцентуванням уваги на дівочих чеснотах Марусі, Квітка-Основ'яненко створює яскраву картину родинних стосунків, в основу яких покладено турботу її членів про рідних, панування батьківського авторитету і поваги з боку молоді до старших, особливо до батька, як головного транслятора і охоронця родинної моралі. Батько Марусі Наум Дрот, заможний український господар, шанована громадою людина, – незаперечний авторитет і охоронець звичаю. Кожен його крок є виявом далекоглядності століттями випробуваних приписів патріархальної моралі. Коли він відмовляється піти назустріч щирим почуттям молодих закоханих і віддати заміж Марусю за Василя, це не трактується автором як батьківське самодурство чи користолюбство. Натомість мова йде про усвідомлення ним обов'язку щодо громади і власної родини, турботу про її гідність: «...а як прийде набор, то певно тобі лоб забриють, бо ти сирота, за тебе нікому заступитись; і дядьки скажуть: «Ми тебе поїли, зодягали і до розуму довели, служи за нашу чергу». А що тогді буде з Марусею? Ні жінка,

ні удова; звісно, як салдаток шанують: як саму послідню паплюгу, і ніхто і не вірить, щоб була салдатка, та й чесна. Та й троха чи й не так! Де їй за полками таскатись? А молоде, дурне, попадеться ледачим людям, наведуть на усе злеє. Худобу розтаскають, повіднімають, хто її захитить? Діточки без доглядання, у бідності, у нищеті, без науки, без усього помруть або – не дай Боже! – бездільниками стануть. А вона затим ізстаріється, немощі одоліють, бідність, калічество... тільки що в шпиталь, до старців! (Сказав се та й заплакав, як мала дитина). Не приведи, Господи, і ворогу такої судьби!..» [567, с.80]. Настанови батька спрямовані на утримання доньки в руслі традиції, що забезпечить їй запевнене становище в громаді і збереже від маргіналізації і втрати «чесності», що є головною чеснотою жінки в патріархальному суспільстві.

Натомість саме Г.Квітка-Основ'яненко пропонує українському читачеві й інший типаж, чи не більш широко розтиражований українською літературою – образ дівчини, що переступила через заведений звичай і стала покриткою. Мова йде про повість «Сердешна Оксана» та її однойменну героїню. Провину за життєву драму дівчини, що не змогла втриматися в рямцях заведеного звичаю, письменник покладає не лише на легковажність і норовливий характер самої героїні, яка прагнула досягнути життєвого успіху через стосунки з офіцером, але й на неповноцінність виховного процесу в родині, позбавленій батьківського керівництва та нагляду. Мати Оксани Векла не спроможна запобігти лихові, повсякчас викорінюючи в поведінці доньки вияви негідної з погляду патріархальної традиції поведінки. Маруся оминає ризиковані молодіжні розваги, веде себе тихо і скромно, постійно перебуваючи під пильною батьківською опікою. Оксана позбавлена цього, а тому її честь вже з самого початку перебуває в загроженій ситуації. Г.Квітка-Основ'яненко безчестя Оксани стає причиною не лише духовного, але й матеріального занепаду загалом заможної родини, оскільки її добробут тісно пов'язаний зі статусним становищем в громаді.

Гармонійність, злагодженість і постійна взаємодія всіх членів сім'ї, послух молодших і розумне наставництво старших на думку представників українського

сентименталізму, є запорукою процвітання селянської родини. Ці уявлення простежуються в ідилічній сцені із «Подражання Горацію» поета-романтика Левка Боровиковського, яке переспівом оди «Хвала сільському життю» античного поета:

Він тільки що на двір, а жінка на поріг –
Його із радощу вітає,
Вечеря на столі, – а дітвора, як рій
На матку, – батька обсідає.
Як смачно на печі, забравшись на черінь,
Після охоти відпочине!
Як завтра весело покине свій курінь
І знову до роботи кине!.. [568]

Цей образ рустикального раю співзвучний з виписаним Тарасом Шевченком у поезії «Садок вишневий біля хати». Однак у шевченківському варіанті відчувається усвідомлення поетом конечності ідеального селянського раю. Вона ледь усвідомлена, але кидає місток до руйнування патріархальної ієрархії, що ховається у невинних рядках: «...а мати хоче научати, / так соловейко не дає» [569, с.14]. З цього приводу Г.Грабович зауважує: «Первинність матері й формування навколо неї сім'ї стає для нього глибоко психологічною потребою й орієнтацією. Саме на цій основі витворює він ідеал справедливого ладу і згідно з цією уявною моделлю ставить у центр і поглиблює фольклорну традицію» [570, с.48]. Цей амбівалентний материнський світ розгортається трагедією руйнування родинного ідеалу в поемі «Катерина», де батьки під впливом приписів традиційної моралі вимушені вигнати з дому доньку-покритку, прирікаючи її на загибель, а себе на сирітську старість.

Особливо виразно проблема розпаду патріархальної традиції виявляється в творчості Івана Нечуя-Левицького. Його повість «Кайдашева сім'я», попри поширене уявлення про її комедійність, є глибоко трагічним вислідом глибоких болісних роздумів письменника над питаннями занепаду сімейної духовної традиції. Ключовим у цьому контексті є образ старого Кайдаша, котрий

намагається стримати наступ нової моралі і утримати життя своєї родини в традиційному руслі. Але вже у сцені з синами спостерігається відсутність домінування батьківського авторитету в родині. Численні описи жіночих чвар остаточно унеможливають навернення Кайдашів до традиційних імперативів родинної моралі. Разом з деградацією глави сімейства, а пізніше і його безглуздою смертю нівелюється позитивна патріархальна традиція, а родина остаточно розпадається, атомізується, втрачає регулятивну функцію щодо поведінки її членів. Тому в інтимний простір Кайдашів вимушена втручатися громада: «Волосний з писарем та кількома громадянами повели в волость Кайдашенків, їх жінок та Кайдашиху. Вони насилу розплутали їх справу і присудили карпові одірвати хату й поставити окроми на своєму городі, бо Лаврін, як менший син, мав право зостатися в батьковій хаті і за те був повинен додержати матір до смерті. Громада присудила розділити ґрунт між Кайдашенками пополювині» [19, II, с.263]. Таким чином саме громада перебирає на себе функцію, яка, як раніше було спостережено, виконувалася старшими в родині. І. Нечуй-Левицький таким чином фіксує перехід до загалом невластивої українській спільноті ситуації конфлікту поколінь.

Ще більш виразно згубний вплив відсутності твердих моральних принципів у батьків на долю їхніх дітей простежується в новелі Михайла Коцюбинського «Подарунок на іменини». Досить сумнівна моральність матері, колишньої повії, та батька, котрий задля просування по службі презентує інтимні послуги дружини начальству, вступають в гострий конфлікт зі світоглядом сина-гімназиста. Парадоксально, але батьки самі доклали зусилля для виховання дитини в зовсім відмінній від власної морально-етичній парадигмі, а отже момент втрати дитячих ілюзій щодо близьких людей стає для нього особливо травматичним, аж до суїцидальних намірів. Водночас батько неспроможний усвідомити причини такої гострої реакції сина, оскільки його життєва психологія дозволяє угоди з совістю, абсолютно неприйнятні для сина. М. Коцюбинський остаточно фіксує розрив поколінь в момент переходу українства до